

Vinko Vodopivec

STOPNJA NAREČNOSTI V VENETSKIH, RETIJSKIH IN STAROFRIGIJSKIH NAPISIH

Ključne besede: Veneti, Reti, Stari Frigi, slovenščina, latinščina

Key Words: Veneti, Rhaeti, Old Phrygian, Slovene, Latin

Abstract

DIALECTALLY IN VENETIC, RETIC AND OLD PHRYGIAN INSCRIPTIONS

Statistically comparisons of words gave evidentially disproportion by endings, especially at Venetic and Old Phrygian inscriptions treated by West-European linguists. Some disproportions are visible also in comparisons with Slovene texts, so suitable analysis is needed. Slovene texts are in Literary language, but ancient Venetic, Rhaetic and Old Phrygian inscriptions are wrote in different dialects, so the average degree of dialectally in these ancient languages could be defined.

Average shares of dialectally words in these ancient languages is more than 60 %, but shares of literary words is less than 25 %, so for suitable use of endings, the good knowledge of single dialect in which single inscription is written is essential. This request the special study of the ancient dialects in which inscriptions are written, while they are not known by the West-European linguists.

Analyses show that also at good understanding of ancient inscriptions the endings which define grammatical forms are very questionable. Only great reliability of translations give suitable division of treated continuous text. Still this could be the base for study of shares of dialectal and literary words and only by enough shares of literary words and more times repeated literary words, could be possible more reliable define endings and grammatical forms in chosen language of understanding and on such bases also times, cases etc.

Uvod

Statistična primerjava besed je podala očitna nesorazmerja pri končnicah, ki so izrazita pri razumevanju venetskih in starofrigijskih napisov s strani zahodnoevropskih jezikoslovcev, kar potrjuje njihovo nerazumevanje navedenih napisov in napačno izbiro jezika razumevanja. Nekatera nesorazmerja pa so prisotna tudi pri primerjavah navedenih napisov glede na slovenska besedila, zato je treba izvesti ustrezno analizo.

Slovenska besedila so pisana v knjižnem jeziku, navedeni predantični napisi pa v različnih narečjih, zato je z različnimi analizami in ustrezno primerjavo treba vsaj

delno ugotoviti povprečno stopnjo narečnosti v navedenih predantičnih jezikih. Primerjava bo izvedena tudi za retijski jezik, ki ni bil obravnavan pri statistični primerjavi besed, saj zahodnoevropski jezikoslovci niso podali besednjaka retijskih besed, zato primerjava po začetnih in končnih črkah retijskih besed zahodnih jezikoslovcev ni bila mogoča.

Stopnja narečnosti

Temeljno primerjavo stopnje narečnosti bomo izvedli na najboljšem vzorcu, to je na besedah, ki so zbrane v Slovarju venetskega jezika [1] ter v Retijskem [2] in Starofrigijskem besednjaku [3]. Osnova za navedene slovarje so: Katalog Venetskih napisov, besed in prevodov [4], Katalog Retijskih napisov, besed in prevodov [5] in za Frigijski besednjak Katalog Starofrigijskih napisov, besed in prevodov [6]. Upoštevanje so le besede iz običajne smeri branja, ki je praviloma podana z usmerjenostjo črkovnih znakov.

Zajete besede predstavljajo takratni govor in se lahko delijo v razne skupine, ki omogočajo poglobljeno ugotavljanje povprečne ocene narečnosti. Besede delimo v štiri temeljne in za narečnost pomembne skupine, ki so podane v tabeli 1.

Tabela 1: Skupine besed pomembne za ugotavljanje narečnosti

Izločilna skupina	imena, neslovenske besede in neznačilne slovenske besede
Skupina okrajšav	besede okrajšane na koncu besed
Knjižna skupina	besede slovenskega knjižnega jezika
Narečna skupina	besede slovenskih narečij

Razdelitev v navedene skupine je v veliki večini nesporna, v mejnih primerih pa gre za osebno presojo. Imena, neslovenske besede in neznačilne slovenske besede so besedni vrinki, ki niso značilni za obravnavani jezik in jih je treba izločiti. Besede z okrajšavami na koncu besed, kjer ni mogoče ugotoviti niti narečnih oblik, ki sicer krajšajo oblike knjižnih besed, so uvrščene v drugo skupino. Besede, ki so okrajšane na začetku ali v sredini in imajo ustrezne končnice, so uvrščene bodisi v slovensko knjižno ali slovensko narečno skupino.

Tabela 2: Izločeni jezikovni vrinki

imena narodov Eneti – 1x, Karan – 1x, Ruman – 3x, Siovoni – 1x, Venet – 3x, skupaj – 9x	
imena bogov Belin – 2x, Reita – 36x in Tromuzga – 48x, skupaj – 86x,	
skupine vseh besed MEGO in EGO - 85x,	
skupine vseh besed DOTO, DONASTO in TONASTO – 91x,	
skupine vseh besed EKUPETARIS – 15x,	
skupine vseh besed VOLTI in VOLTIO – 26x,	
skupine vseh besed TORA in TORNA - 13x,	
skupine vseh besed VION in VIONTE – 7x,	skupaj 332

– vse ostale netipične besede – 104x, so zajete tudi v korigirani primerjavi [1].

Slovenska narečja niso strokovno zajeta v slovarjih narečij, ampak so opisana le po značilnostih posameznih narečnih govorov. Narečja hitri izginjajo, zato so mlajši bralci prikrajšani, saj večinoma ne poznajo lepoto naših slovenskih narečij. Imajo po možnost seznanjanja z nekaterimi narečji, saj jih je več dostopnih na spletu, v datotekah in v knjigah, ki so jim lahko v pomoč pri ohranjanju naše jezikovne dediščine. Navajam le slovar Wikipedije [7], ki pa ne zajema polglasnikov in drugih različnih izgovorjav, ki izdatno razširjajo narečni besedni zaklad.

Pri venetskih napisih je nekaj imen narodnosti ter obilo imen bogov in netipičnih besed, ki jih retijski in starofrigijski napisi praktično ne vsebujejo. To so jezikovni vrinki, ki popačijo jezikovno sliko in jih je treba izločiti, zato so v tabeli 2 prikazani ti jezikovni vrinki, ki so izločeni v ustrezno popravljeno skupini VEN-KOR.

Narečna analiza vseh besed

Analiza narečnosti vseh besed je izvedena na vseh besedah v obravnavanih napisih za venetski, retijski in starofrigijski jezik, zbranih v navedenih slovarjih. Število besed je večje kot v napisih zaradi različic razumevanja. Enočrkovne besede so ustrezno deljene med slovenske knjižne in slovenske narečne besede. Vse besede so označene glede na ustrezno skupino pomembno za ugotavljanje narečij podanih v tabeli 3. Seštevek vseh besed v posamezni skupini predstavlja njeno utež.

Števila vseh besed in deleži vseh besed navedenih jezikov v obravnavanih napisih, zbranih v ustreznih besednjakih, so po navedenih skupinah v tabeli 1, prikazana v tabeli 2 za naslednje skupine.

VEN vseh venetskih besed brez obratne smeri branja ter ponavljalnih in objokovalnih delov [1],

RET vseh retijskih besed brez obratne smeri branja [2],

FRI vseh starofrigijskih besed brez obratne smeri branja [3],

VEN-KOR vseh korigiranih venetskih besed brez obratne smeri branja in brez ponavljalnih in objokovalnih delov [1].

Okrajšave:

NE-S netipične slovenske besede

OKR okrajšane besede

SK slovenske knjižne besede

SN slovenske narečne besede

Tabela 3: Števila in deleži vseh besed po navedenih skupinah

Vse besede	Števila					Deleži v odstotkih				
	NE-S	OKR	SK	SN	VSE	NE-S	OKR	SK	SN	VSE
VEN	436	262	832	1278	2808	15,53	9,33	29,63	45,51	100
RET	36	115	265	687	1103	3,26	10,43	24,03	62,28	100
FRI	59	124	383	601	1167	5,06	10,63	32,82	51,50	100
VEN-KOR	104	262	832	1278	2476	4,20	10,58	33,60	51,62	100

- Delež narečnosti vseh besed je pri vseh treh navedenih skupinah napisov: RET, FRI in VEN-KOR več kot 51 %, delež slovenskih knjižnih besed, po katerih bi lahko ugotavljali slovnične oblike, pa je le od 24 do 34 %.

- Retijski jezik kaže največjo stopnjo narečnosti, kar je delno pogojeno s kratkimi napisi na kosteh, ki še poudarjajo narečne okrajšave.

Narečna analiza različnih besed

V navedeni primerjavi so bile upoštevane vse besede obravnavanih napisov, kar pa ne daje prave slike glede narečnosti, saj so posamezne besede navedene večkrat in je njihova pogostost odvisna od namena napisov, ki so vsebinsko mnogokrat podobni. Zato je bistveno ustrežnejša primerjava narečnosti z upoštevanjem le različnih besed. Tudi tu so v korigiranem prikazu venetskih besed izpuščene iste skupine besed, kar podaja ustrežnejšo primerjavo z ostalimi skupinami napisov, ki takih skupin besed praktično nimajo.

Analiza narečnosti različnih besed je izvedena na besedah v besednjakih obravnavanih napisov po jezikovnih skupinah. Število različnih besed je manjše od števila besed v slovarjih, zaradi izpustitve besed iz obratne smeri branja in zaradi večpomenskih kratkih besed. Vse posamezne besede so uvrščene v ustrezno skupino pomembno za narečnost podano v tabeli 1. Seštevek vseh besed v posameznih skupinah podaja njihovo težo.

Število različnih besed in deleži različnih besed po navedenih besednjakih in navedenih skupinah podanih v tabeli 1, so prikazani v tabeli 4.

VEN	različnih venetskih besed brez obratne smeri branja in brez ponavljalnih in objokovalnih delov [1],
RET	različnih retijskih besed brez obratne smeri branja [2],
FRI	različnih starofrigijskih besed brez obratne smeri branja ter [3],
VEN-KOR	različnih korigiranih venetskih besed brez obratne smeri branja in brez ponavljalnih in objokovalnih delov [1].

Tabela 4: Števila in deleži različnih besed po navedenih skupinah

Različne besede	Števila					Deleži v odstotkih				
	NE-S	OKR	SK	SN	VSE	NE-S	OKR	SK	SN	VSE
VEN	137	71	196	553	957	14,32	7,42	20,48	57,78	100
RET	29	24	93	433	579	5,01	4,15	16,06	74,78	100
FRI	48	38	146	355	587	8,18	6,47	24,87	60,48	100
VEN-KOR	68	71	196	553	888	7,66	8,00	22,07	62,27	100

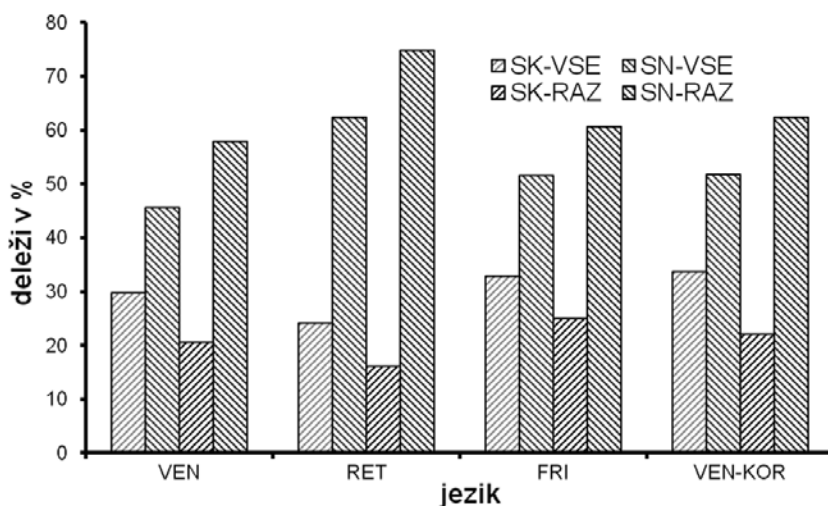
- Delež narečnosti različnih besed je pri vseh treh navedenih skupinah napisov (VEN-KOR) več kot 60 %, delež slovenskih knjižnih besed, po katerih bi lahko ugotavljali slovnične oblike, pa je manj kot 25 %.
- Opazna je bistvena razlika pri retijskem jeziku, ki ima precej večji delež narečnosti in znatno manjši delež knjižnosti. Razlog je verjetno v krajših napisih s številnimi okrajšavami, ki pa so še značilne za slovenska narečja in v manjšem številu neslovenskih vrinkov.
- Zanimiva je tudi čistost jezika, saj so slovenske knjižne in narečne oblike najpogostejše pri retijskem jeziku v deležu 90,84 %, manjša čistost je pri starofrigijskem jeziku z deležem 85,35 %, najmanjša čistost pa je pri korigiranem venetskem jeziku z deležem

84,34 %. Venetski jezik ima veliko vrinkov in neznačilnih slovenskih besed, zato ima čistost jezika le 78,26 %. Tudi te razlike so razumljive in so pogojene z različnimi obsegi navedenih skupin, saj je pri večjem obsegu praviloma večja tudi raznolikost, ki pogojuje tudi večje tuje vplive. Največ neslovenskih vrinkov je pri venetskem jeziku, kjer se kaže etruščanski in italški vpliv. Pri kasnejših venetsko-latinskih napisih, ki so tudi zajeti v obravnavi, pa je opazen tudi vpliv latinščine, ki pri še kasnejših latinskih napisih že prevladuje.

Grafični prikaz narečnosti

Grafični prikaz narečnosti in knjižnosti je za obravnavane pred-antične jezike predstavljen za vse besede in za različne besede v grafu 1, podatki pa so v tabeli 5.

Graf 1: Prikaz narečnosti in knjižnosti za obravnavane pred-antične jezike

- Opazna je razlika narečnosti in knjižnosti med vsemi in med različnimi besedami, odstopanje čistosti retijskega jezika in zelo podobno razmerje korigiranega venetskega in starofrigijskega jezika.
- Deleži slovenskih besed so v vseh navedenih pred-antičnih jezikih večji od 84 %, kar močno presega merilo še zadovoljivega razumevanja, ki je ocenjeno na 30 % razumljenih besed brez imen.

Tabela 5: Prikaz narečnosti in knjižnosti za obravnavane pred-antične jezike

Obravnavane skupine	Vse besede			Različne besede		
	SK-VSE	SN-VSE	SKUPAJ	SK-RAZ	SN-RAZ	SKUPAJ
VEN	29,63	45,51	75,14	20,48	57,78	78,26
RET	24,03	62,28	86,31	16,06	74,78	90,84
FRI	32,82	51,50	84,32	24,87	60,48	85,35
VEN-KOR	33,60	51,62	85,22	22,07	62,27	84,34

Razprava

Analiza je pokazala, da so celo pri dobrem razumevanju navedenih predantičnih napisov slovnične oblike, ki jih določajo končnice, močno vprašljive. Knjižne oblike so v izraziti manjšini in se šele po več enakih besedah lahko sklepa na ustreznost besedne končnice. Šele dovolj velika zanesljivost prevodov določa tudi ustrezno delitev zvezno pisanih besedil. Šele dovolj zanesljiva delitev pa omogoča ugotavljanje stopnje narečnosti in knjižnosti in šele pri dovolj veliki stopnji knjižnosti in večkrat ponovljenih knjižnih besedah, je možno zanesljiveje ugotavljati tudi slovnične oblike in s tem čase, sklone itd.

Slovnične analize predantičnih napisov bi se lahko vršile na osnovi narečnih besed, ki imajo zelo velik delež, vendar manjka bistvena osnova, saj niti slovenska narečja niso strokovno obdelana. Jezikoslovce čaka izjemno delo pri ugotavljanju narečnih končnic v slovenskih narečjih in njihova primerjava s končnicami v obravnavanih venetskih, retijskih in starofrigijskih napisih.

Analiza je ponovno potrdila nerazumevanje navedenih skupin predantičnih napisov s strani zahodnoevropskih jezikoslovcev, ki ob nerazumevanju navedenih napisov, sklepajo na slovnične oblike in ugotavljajo slovnične podrobnosti kot v znanem knjižnem jeziku. Njihovo »razumevanje« nima dobrih osnov niti v besedah v izbranem jeziku razumevanja, še manj pa v slovničnih oblikah v njim neznanem jeziku pisanem v neznanem narečju. Ob zavračanju možnosti razumevanja navedenih skupin predantičnih napisov v slovanskih jezikih, ki so posredno ali neposredno izpričani na njihovih območjih [8 – 12], ob neustrezni delitvi zveznih napisov, ob upoštevanju poljubnih imen in končnic, in ob nedvoumno napačno izbranem jeziku razumevanja, ostane od njihovega jezikoslovnega obravnavanja le še večinoma ustrezno prečrkovanje.

Podrobna statistična primerjava

V poglavju Statistična primerjava črk in besed je bil poudarek na razumevanju zahodnoevropskih jezikoslovcev in analiza je nedvoumno pokazala njihovo napačno izbiro jezika razumevanja, latinščino. Tu pa bomo analizirali te predantične napise v primerjavi s slovenščino, saj je predhodna primerjava podala tudi nekatera odstopanja, ki zahtevajo ustrezno analizo in obrazložitev.

Obravnavane bodo vse besede in različne besede v besedilih in besednjakih navedenih predantičnih skupin napisov v primerjavi s slovenskim besedilom, s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika [13] in z Odzadnjim slovarjem slovenskih besed [14], saj so prav pri slovarjih opazna odstopanja, ki zahtevajo ustrezna pojasnila.

Primerjava vseh besed glede na začetne črke

Primerjava vseh besed po začetnih črkah lahko nakaže nekatere značilnosti predantičnih jezikov ali pa tudi besed v slovenskem besedilu. Podatki so prikazani v tabeli 6 in v grafu 2 za naslednje jezikovne skupine.

VEN   števila in deleži vseh venetskih besed po začetnih črkah v venetskih napisih brez ponavljalnih in objokovalnih delov in brez obratne smeri branja [4],

RET števila in deleži vseh retijskih besed po začetnih črkah v retijskih napisih brez obratne smeri branja [5],

Graf 2: Deleži vseh besed po začetnih črkah za navedene jezikovne skupine

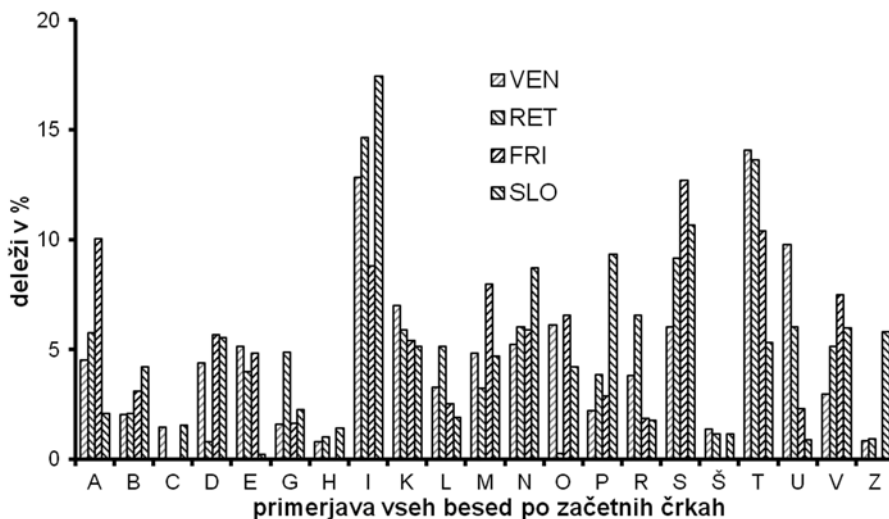

Tabela 6: Števila in deleži vseh besed po začetnih črkah v odstotkih

Začetne črke	Vse besede z začetno črko				Deleži vseh besed v odstotkih			
	VEN	RET	FRI	SLO	VEN	RET	FRI	SLO
A	109	45	87	1665	4,49	5,78	10,03	2,09
B	49	16	27	3360	2,02	2,05	3,11	4,21
C	35	0	0	1230	1,44	0,00	0,00	1,54
D	106	6	49	4421	4,37	0,77	5,65	5,54
E	125	31	42	154	5,15	3,98	4,84	0,19
G	38	38	14	1782	1,57	4,88	1,61	2,23
H	19	8	0	1126	0,78	1,03	0,00	1,41
I	311	114	76	13911	12,82	14,63	8,77	17,44
K	170	46	47	4094	7,01	5,91	5,42	5,13
L	79	40	22	1506	3,26	5,13	2,54	1,89
M	117	25	69	3727	4,82	3,21	7,96	4,67
N	127	47	51	6918	5,23	6,03	5,88	8,67
O	148	2	57	3343	6,10	0,26	6,57	4,19
P	53	30	25	7409	2,18	3,85	2,88	9,29
R	92	51	16	1409	3,79	6,55	1,85	1,77
S	146	71	110	8493	6,02	9,11	12,69	10,65
Š	33	9	0	911	1,36	1,16	0,00	1,14
T	341	106	90	4230	14,06	13,61	10,38	5,30
U	236	47	20	695	9,73	6,03	2,31	0,87
V	72	40	65	4761	2,97	5,13	7,50	5,97
Z	20	7	0	4629	0,82	0,90	0,00	5,80
Skupaj	2426	779	867	79774	100	100	100	100

FRI števila in deleži vseh starofrigijskih besed po začetnih črkah v starofrigijskih napisih brez obratne smeri branja [6],
 SLO števila in deleži besed po začetnih črkah v slovenskem besedilu [15].

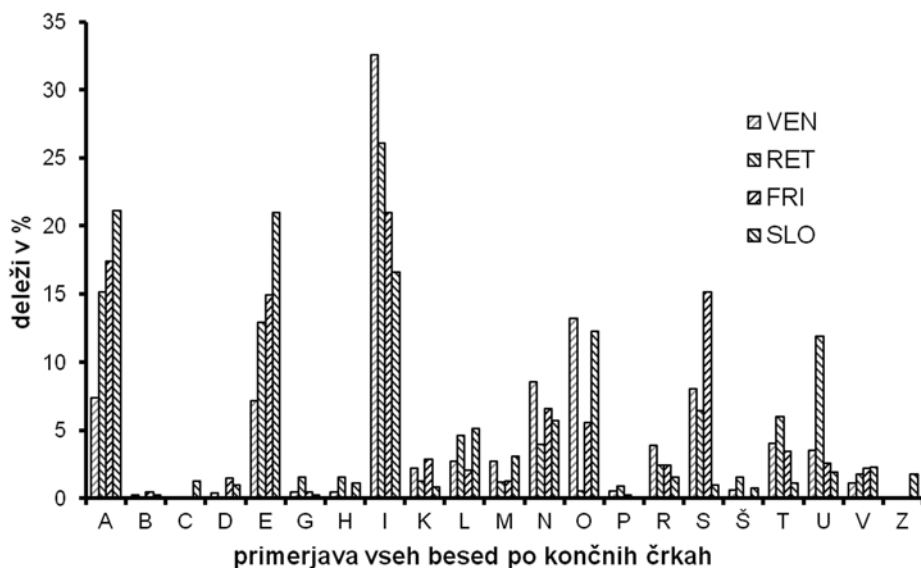
- Pri soglasnikih je ujemanje zelo dobro razen pri črkah N, P in Z, kjer gre pri slovenščini za sestavljene besede, ki jih v obravnavanih pred-antičnih napisih ni.
- Pri samoglasnikih je večje odstopanje pri črki I, kjer pri slovenščini samo veznik IN predstavlja 27 %. Pri črki A je v predantičnih venetskih besedilih veliko narečnih besed A, AI in ANE, pri retijskih so enake narečne besede pa tudi ATA in AVI v različnih oblikah, pri stafrigijskih pa tudi ATA v različnih oblikah. Pri črki E je v predantični besedilih veliko narečnih besed E, ki zamenjujejo besedo JE. Pri črki U je zlasti v venetskih in retijskih napisih veliko besed U, ki zamenjujejo besedo V.
- Ob upoštevanju navedenih jezikovnih značilnosti je ujemanje s slovenščino dovolj dobro.

Izvršena je tudi primerjava vseh besed po začetnih črkah s korigiranim vzorcem VEN-KOR, kjer so izpuščene neslovenske besede, neznačilne slovenske besede in okrajšave na koncu besed, kot so opisane pri narečnosti. Ujemanje je še nekoliko boljše, razlika pa ni bistvena, zato te primerjave posebej ne podajam.

Primerjava vseh besed glede na končne črke

Primerjava vseh besed po končnih črkah lahko nakaže nekatere značilnosti predantičnih jezikov ali pa tudi besed v slovenskem besedilu. Podatki so prikazani v tabeli 7 in v grafu 3 za jezikovne skupine.

Graf 3: Deleži vseh besed po končnih črkah za navedene jezikovne skupine

- VEN števila in deleži vseh venetskih besed po končnih črkah v venetskih napisih brez ponavljalnih in objokovalnih delov in brez obratne smeri branja [4],
- RET števila in deleži vseh retijskih besed po končnih črkah v retijskih napisih brez obratne smeri branja [5],
- FRI števila in deleži vseh starofrigijskih besed po končnih črkah v starofrigijskih napisih brez obratne smeri branja [6],
- SLO števila in deleži besed po končnih črkah v slovenskem besedilu [15].
- Ujemanje pri soglasnikih je zelo dobro, razen izravnave pri slovenščini med S in Z.
  - Pri samoglasnikih pa so večja odstopanja, kjer zlasti izstopajo venetski vzkliki IOI in IAI, ki se pojavljajo tudi v retijskih in starofrigijskih napisih. Pri slovenščini je mnogo besed na knjižne končnice A in E, ki jih v obravnavanih pred-antičnih napisih praviloma ni.
  - Upoštevati je treba izravnavo med retijskima črkama O in U.

Tabela 7: Števila in deleži vseh besed v odstotkih po končnih črkah

Končne črke	Vse besede s končno črko				Deleži vseh besed v odstotkih			
		RET	FRI	SLO	VEN	RET	FRI	SLO
A	179	118	151	16851	7,38	15,15	17,42	21,12
B	6	0	4	159	0,25	0,00	0,46	0,20
C	4	0	0	1001	0,16	0,00	0,00	1,25
D	9	0	13	765	0,37	0,00	1,50	0,96
E	174	101	129	16712	7,17	12,97	14,88	20,95
G	11	12	4	195	0,45	1,54	0,46	0,24
H	11	12	0	909	0,45	1,54	0,00	1,14
I	791	203	182	13246	32,61	26,06	20,99	16,60
K	54	10	25	670	2,23	1,28	2,88	0,84
L	65	36	18	4095	2,68	4,62	2,08	5,13
M	66	9	11	2453	2,72	1,16	1,27	3,07
N	207	31	57	4580	8,53	3,98	6,57	5,74
O	321	4	48	9792	13,23	0,51	5,54	12,27
P	13	7	2	98	0,54	0,90	0,23	0,12
R	95	19	21	1210	3,92	2,44	2,42	1,52
S	195	50	131	772	8,04	6,42	15,11	0,97
Š	14	12	0	594	0,58	1,54	0,00	0,74
T	97	47	30	906	4,00	6,03	3,46	1,14
U	85	93	22	1531	3,50	11,94	2,54	1,92
V	26	14	19	1810	1,07	1,80	2,19	2,27
Z	3	1	0	1425	0,12	0,13	0,00	1,79
Skupaj	2426	779	867	79774	100	100	100	100

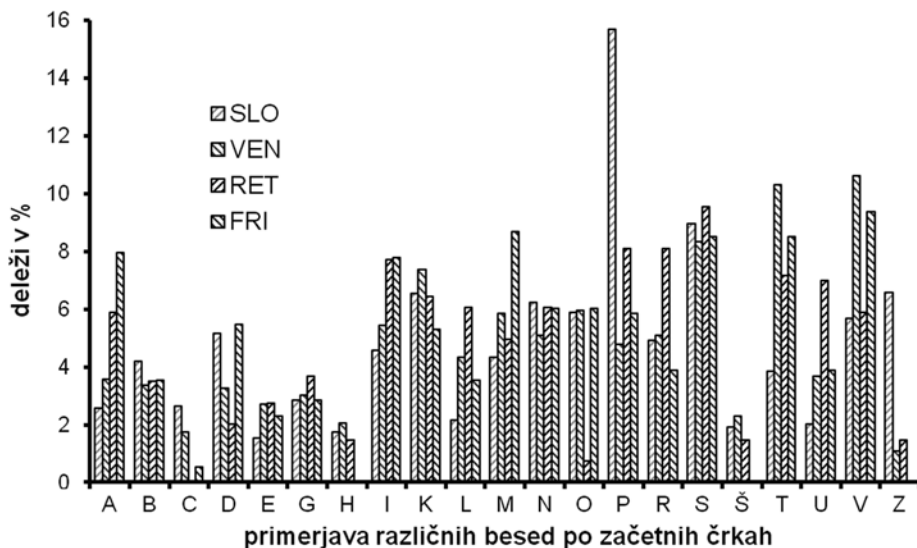
Izvršena je tudi primerjava vseh besed po končnih črkah na korigiranem vzorcu VEN-KOR, kjer so izpuščene neslovenske besede, neznačilne slovenske besede in okrajšave na koncu besed, kot so opisane pri narečnosti. Ujemanje je še nekoliko boljše, razlika pa ni bistvena, zato te primerjave posebej ne podajam.

Primerjava različnih besed glede na začetne črke

Primerjava različnih besed po začetnih črkah lahko nakaže nekatere značilnosti predantičnih jezikov ali pa tudi besed v slovarju slovenskega knjižnega jezika. Podatki so prikazani v tabeli 8 in v grafu 4 za naslednje jezikovne skupine.

VEN	števila in deleži različnih venetskih besed po začetnih črkah v Slovarju venetskih besed brez ponavljalnih in objokovalnih delov in brez obratne smeri branja [1],
RET	števila in deleži različnih retijskih besed po začetnih črkah v Besednjaku retijskih besed brez obratne smeri branja [2],
FRI	števila in deleži različnih starofrigijskih besed po začetnih črkah v Besednjaku starofrigijskih besed brez obratne smeri branja [3],
SLO	števila in deleži besed po začetnih črkah v Slovarju slovenskega knjižnega jezika [13].

Graf 4: Deleži različnih besed po začetnih črkah za navedene jezikovne skupine

Ujemanje obravnavanih predantičnih jezikov je zelo dobro razen nekaj manjših odstopanj retijskega in starofrigijskega jezika. Večje odstopanje je pri venetskem jeziku pri črki T, kar je delno pogojeno z imenom TRUMUSICATEI in glagolov TORE in TURI v različnih oblikah ter pri črki V, kar pogojujejo številne besede VIREN in VOLTI v različnih oblikah. Daleč največje odstopanje pa je pri slovenskih besedah pri črki P in črki Z, kjer se število besed izjemno poveča z različnimi predponami; razvidna pa je tudi izravnava besed začetih s črkama C in D in črko T.

- Daleč največji delež v slovenskem knjižnem jeziku ima črka P, kar pa ni pogojeno z osnovnimi besedami, ampak z mnogimi predporskimi besedami, ki imajo predpone: PRA 384x, PRE 3260x, PRI 1716x, PRO 834x in še nekaterimi drugimi. Če to upoštevamo,

Tabela 8: Števila in deleži različnih besed po začetnih črkah v odstotkih

Začetne črke	Števila različnih besed po začetnih črkah				Deleži različnih besed v odstotkih			
	SLO	VEN	RET	FRI	SLO	VEN	RET	FRI
A	2408	33	32	45	2,59	3,58	5,88	7,96
B	3898	31	19	20	4,19	3,36	3,49	3,54
C	2446	16	0	3	2,63	1,74	0,00	0,53
D	4792	30	11	31	5,15	3,25	2,02	5,49
E	1444	25	15	13	1,55	2,71	2,76	2,30
G	2635	28	20	16	2,83	3,04	3,68	2,83
H	1635	19	8	0	1,76	2,06	1,47	0,00
I	4264	50	42	44	4,58	5,42	7,72	7,79
K	6082	68	35	30	6,53	7,38	6,43	5,31
L	2023	40	33	20	2,17	4,34	6,07	3,54
M	4020	54	27	49	4,32	5,86	4,96	8,67
N	5787	47	33	34	6,21	5,10	6,07	6,02
O	5471	55	4	34	5,88	5,97	0,74	6,02
P	14607	44	44	33	15,69	4,77	8,09	5,84
R	4595	47	44	22	4,93	5,10	8,09	3,89
S	8333	77	52	48	8,95	8,35	9,56	8,50
Š	1799	21	8	0	1,93	2,28	1,47	0,00
T	3585	95	39	48	3,85	10,30	7,17	8,50
U	1885	34	38	22	2,02	3,69	6,99	3,89
V	5289	98	32	53	5,68	10,63	5,88	9,38
Z	6119	10	8	0	6,57	1,08	1,47	0,00
Vse	93117	922	544	565	100	100	100	100

se število besed na začetno črko P prepolovi. Podobno je pri črki Z, kjer samo besede na ZA 3993x predstavljajo več kot polovico vseh besed na črko Z [13]. V predantičnih besedilih takih sestavljenih besed nisem zaznal.

- Ob upoštevanju izločitev sestavljenih predponskih besed je ujemanje s slovenskim jezikom zelo dobro.

Izvršena je tudi primerjava različnih besed po začetnih črkah na korigiranem vzorcu VEN-KOR, kjer so izpuščene neslovenske besede, neznačilne slovenske besede in okrajšave na koncu besed, kot so opisane pri narečnosti. Ujemanje je še nekoliko boljše, razlika pa ni bistvena, zato te primerjave posebej ne podajam.

Primerjava različnih besed glede na končne črke

Primerjava različnih besed s končno črko lahko nakaže nekatere značilnosti predantičnih jezikov ali pa tudi besed v Odzadnjem slovarju slovenskega jezika. Podatki so prikazani v tabeli 9 in v grafu 5 za naslednje jezikovne skupine.

VEN števila in deleži različnih venetskih besed po končnih črkah v Slovarju venetskihbesed brez ponavljalnih in objokovalnih delov in brez obratne smeri branja [1],

Graf 5: Deleži besed po končnih črkah za navedene jezike

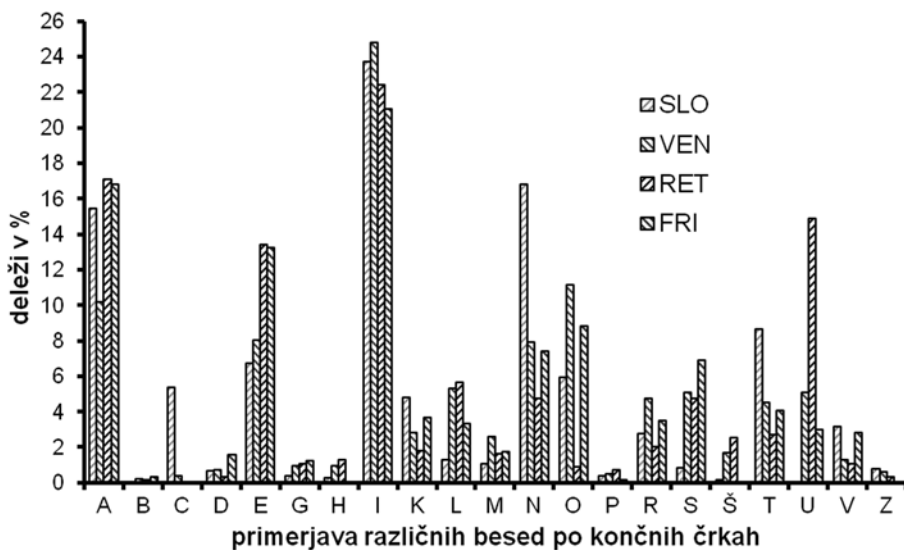

Tabela 9: Števila in deleži različnih besed v odstotkih po končnih črkah

Začetne črke	Števila različnih besed po končnih črkah				Deleži različnih besed v odstotkih			
	SLO	VEN	RET	FRI	SLO	VEN	RET	FRI
B	165	2	1	2	0,15	0,22	0,18	0,35
C	6008	4	0	0	5,41	0,43	0,00	0,00
D	789	7	2	9	0,71	0,76	0,37	1,59
E	7517	74	73	75	6,77	8,03	13,42	13,27
G	480	9	6	7	0,43	0,98	1,10	1,24
H	299	9	7	0	0,27	0,98	1,29	0,00
I	26373	229	122	119	23,74	24,84	22,43	21,06
K	5382	26	10	21	4,84	2,82	1,84	3,72
L	1449	49	31	19	1,30	5,31	5,70	3,36
M	1239	24	9	10	1,12	2,60	1,65	1,77
N	18711	73	26	42	16,84	7,92	4,78	7,43
O	6634	103	5	50	5,97	11,17	0,92	8,85
P	439	5	4	1	0,40	0,54	0,74	0,18
R	3069	44	11	20	2,76	4,77	2,02	3,54
S	970	47	26	39	0,87	5,10	4,78	6,90
Š	224	16	14	0	0,20	1,74	2,57	0,00
T	9654	42	15	23	8,69	4,56	2,76	4,07
U	101	47	81	17	0,09	5,10	14,89	3,01
V	3566	12	6	16	3,21	1,30	1,10	2,83
Z	878	6	2	0	0,79	0,65	0,37	0,00
Vse	111106	922	544	565	100	100	100	100

RET	števila in deleži različnih retijskih besed po končnih črkah v Besednjaku retijskih besed brez obratne smeri branja [2],
FRI	števila in deleži različnih starofrigijskih besed po končnih črkah v Besednjaku starofrigijskih besed brez obratne smeri branja [3],
SLO	števila in deleži besed po končnih črkah v odzadnjem slovarju slovenskega jezika [14].

Pri venetskem jeziku je opazna večja izravnava med samoglasnikoma A in O; pri retijskem jeziku pa med samoglasnikoma O in U; pri starofrigijskem jeziku pa je opazna izravnava med črkama S in Z, saj Stari Frigijci črke Z niso ločevali. Pri slovenščini pa so opazna odstopana pri črkah: C, K, N, T in V, kjer so zopet vzrok sestavljene končnice, ki jih v predantičnih napisih praviloma nisem zaznal.

- Pri slovenskih besedah se pri zadnji črki C na končnico EC končuje 3480 besed, kar je več kot polovica vseh besed na končno črko C; pri zadnji črki K se na končnico EK končuje 1927 besed, na končnico IK pa 2317 besed, skupno 4244 besed, kar je več kot $\frac{3}{4}$ vseh besed na končno črko K; pri zadnji črki N se na končnico AN končuje 3242 besed, na končnico EN pa kar 14349 besed ali skupaj 17591 besed ali skoraj 95 % besed na končno črko N; pri zadnji črki T se na končnico ST končuje kar 6753 besed ali skoraj 70 % besed na končno črko T; pri zadnji črki V se na končnico AV končuje 570 besed, na končnico EV končuje 1072 besed, na končnico IV končuje 1083 besed, na končnico OV končuje 652 besed, skupno 3377 besed ali skoraj 95 % [14]. Prikazana so le najbistvenejša neskladja in njihovi vzroki.
- Ob izločitvi sestavljenih besed, ki jih v navedenih pred-antičnih jezikih ni in ob upoštevanju oziroma izločitvi nekaterih besed na končnice, ki so v večini primerov pridevniške narave in so le redke v pred-antičnih napisih, je ujemanje s slovenskim jezikom zelo dobro.
- Pri odzadnjem slovenskem besednjaku so izpuščene dvojne besede, ki se končujejo na dodano besedo se: – godi se, trese se itd.

Izvršena je tudi primerjava različnih besed s končno črko na korigiranem vzorcu VEN-KOR, kjer so izpuščene neslovenske besede, neznačilne slovenske besede in okrajšave na koncu besed, kot so opisane pri narečnosti. Ujemanje je še nekoliko boljše, razlika pa ni bistvena, zato te primerjave posebej ne podajam.

Razprava

Analize so pokazale, da so pri običajnem slovenskem besedilu pogoste sestavljene besede, ki jih v predantičnih napisih praviloma ni. V predantičnih napisih pa so zaradi podobnosti posameznih vrst napisov pogoste zanje značilne besede. Ob upoštevanju navedenih besednih značilnosti slovenskega besedila in besednih značilnosti predantičnih napisov, je ujemanje s slovenskim besedilom dovolj dobro.

Analize so pokazale, da slovarji niso najboljše osnova za primerjavo besed po začetnih in končnih črkah in so boljša običajna besedila. Če za primerjavo uporabljamo slovarje je

treba izločiti sestavljene besede in besedne oblike, ki so zelo pogoste in jih v predantičnih napisih praviloma ni. To je delo za posebne jezikovne študije, saj za ponazoritev podanih razlik zadostujejo navedeni primeri sestavljenih in pridevniških besed. Z njihovo izločitvijo, dobimo dovolj dobro ujemanje različnih besed v napisih obravnavanih jezikov po začetnih in končnih črkah, tudi s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika in z Odzadnjim slovarjem slovenskih besed.

Najštevilnejše slovenske knjižne in narečne besede

Najštevilnejše slovenske knjižne in narečne in vsaj tričrkovne besede so za obravnavane jezike prikazane v naslednji tabeli 10. Ob vsaki besedi je podano tudi njihovo število v navedenih slovarjih.

Tabela 10: Najštevilnejše slovenske knjižne in narečne in vsaj tričrkovne besede

VENETSKE		RETIJSKE		STAROFRIGIJSKE	
KNJIŽNE	NAREČNE	KNJIŽNE	NAREČNE	KNJIŽNE	NAREČNE
IOI – 71	IAI – 40	ITI – 8	NUA – 6	ATA – 15	ATE – 9
KOS – 35	NAI – 22	IAI – 6	RISNA – 5	BABA – 8	TOJ – 9
VAN – 30	VIREM – 18	IUI – 6	LAVI – 5	ATI – 7	MEKA – 7
IAR – 18	OSTI – 17	REDI – 3	AVI – 5	VAN – 6	VOS – 6
ŠAINATEI – 14	LON – 15	ATI – 3	ESI – 4	AIS – 5	MAN – 6
TEI – 14	ZOTO – 13	VINU – 2	IAVE – 3	NAV – 5	VEI – 5
TER – 12	OUGON – 11	NAGE – 2	STRI – 3	SIT – 4	NOGAV – 4
TOLER – 9	NEI – 11	LIPI – 2	LAS 3-	DOIKA – 3	MATAR – 4
VDAN – 6	NOS – 11	ZNA – 2	RAI – 3	LAS – 3	DUMA – 3
VSE – 5	TAI – 11	NAGI – 2	GAR – 3	IOI – 3	BEJA – 3

- Skladno z obsegom obravnavanih napisov so tudi pogoste slovenske knjižne in narečne besede najštevilnejše v venetskih napisih, redkejšje v starofrigijskih in najredkejšje v retijskih napisih.
- Knjižne besede imajo večjo začetno pogostost kot narečne predvsem zaradi številnih narečnih oblik besed istega pomena. Začetna pogostost pa hitreje upada in se prevesi k narečnim oblikam, pri venetskih besedah pri 8. najpogostejši besedi, pri retijskih že pri 4. in pri starofrigijskih pri 5. najpogostejši besedi.

Opazne so značilne in povsem samostojno razumljive ter številne naslednje slovenske knjižne besede:

Venetske	KOS, VAN, IAR, ŠAINATEI, TOLER, VDAN in VSE
Retijske	ITI, REDI, VINU, NAGE, LIPI, ZNA in NAGI
Starofrigijske	ATA, BABI, ATI, VAN, NAV, SIT, DOIKA in LAS

Ob tako številnih knjižnih besedah v navedenih predantičnih napisih, zavračanje razumevanja naših jezikoslovcev v slovenskem jeziku, ni razumno.

Zaključek

Analiza je pokazala, da so celo pri dobrem razumevanju predantičnih napisov slovnične oblike, ki jih določajo končnice, močno vprašljive. Knjižne oblike so v izraziti manjšini in predstavljajo manj kot 25 %, zato se šele po več enakih besedah lahko sklepa na ustreznost končnice prevedene besede. Šele dovolj velika zanesljivost prevodov določa tudi ustrezno delitev zvezno pisanih besedil. To pa je osnova za ugotavljanje stopnje narečnosti in knjižnosti in šele pri dovolj veliki stopnji knjižnosti in večkrat ponovljenih knjižnih besedah, je možno zanesljiveje ugotavljati tudi slovnične oblike v izbranem jeziku razumevanja in s tem čase, sklone itd.

Delež narečnih besed je v obravnavanih predantičnih jezikih prevladujoč in predstavlja več kot 60 %, zato bi morali za ustrezno uporabo končnic dovolj dobro poznati narečje v katerem je pisan posamezen napis. To pa zahteva posebno študijo, saj narečja v katerih so pisani navedeni predantični napisi še niso jezikovno obdelana. Starofrigijski napisi nimajo neposrednega jezikovnega nasledstva, zato tudi primerjalna narečja niso znana. Na srečo pa so ravno številna slovenska narečja dobro orodje tudi v tem primeru.

Analiza je ponovno potrdila nerazumevanje navedenih skupin predantičnih napisov s strani zahodnoevropskih jezikoslovcev. Njihove delitve delno zvezno pisanih napisov in njihove predpostavljene končnice v venetskih, retijskih in starofrigijskih napisih, nimajo osnove v njihovem predpostavljenem jeziku razumevanja - latinščini. Prav tako nimajo osnove v narečnih končnicah v dosedaj njim neznanih narečjih, niti v njihovem besednem razumevanju napisov s poljubnimi imeni.

Podrobna analiza je pokazala vzroke za odstopanja deležev slovenskih knjižnih besed s posameznimi začetnimi in končnimi črkami glede na obravnavane jezike. Vzroki niso v neustreznih delitvah pred-antičnih besedil, ampak v neustrezno uporabljenih slovarjih. V slovarju slovenskega knjižnega jezika in v odznanem besednjaku slovenskih besed so zelo pogoste sestavljene besede in pridevniške besedne oblike, ki pa jih v navedenih pred-antičnih jezikih praviloma ni.

Literatura

1. V. Vodopivec, *Slovar venetskega jezika*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana 2010.
2. V. Vodopivec, *Besednjak retijskega jezika*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana 2010.
3. V. Vodopivec, *Besednjak starofrigijskega jezika*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana 2010.
4. V. Vodopivec, *Katalog Venetskih napisov, besed in prevodov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana 2010.
5. V. Vodopivec, *Katalog retijskih napisov, besed in prevodov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana 2010.
6. V. Vodopivec, *Katalog starofrigijskih napisov, besed in prevodov*, Jezikovni temelji starejše slovenske etnogeneze, Jutro, Ljubljana 2010.

7. *Slovenski narečni slovar*, http://sl.wikisource.org/wiki/Slovar_nare%C4%8Dnih_in_manj_znanih_besed.
8. Julien Cezar, *Les actions de l'Empereur ou de la royauté*, 17, Les Belles lettres. I, Paris **1932**, 143; Glej: I Tomažič, *Slovenske korenine*, I Tomažič, Ljubljana **2003**, 23.
9. M. Alinei, *The paleolithic continuity theory on indo-evropean origins*, an introduction, continuitas.com, Alessandro Peroni, www.continuitas.com/intro.html.
10. M. Alinei, *Origini delle lingue d'Europa*, Il Mulino, Ed., Bologna, Vol 1, **1996**, Vol 2, Bologna **2000**.
11. J. Škulj, *Etruscans, Veneti and Slovenians – a genetic perspective*, Zbornik 3. mednarodne konference, Staroselci v Evropi, Jutro, Ljubljana **2005**, 20 – 30.
12. R. Petrič, *Venetska teorija in izvor Slovencev*, Zbornik 5. mednarodne konference, Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2007**, 65-85.
13. *Elektronski slovar slovenskega knjižnega jezika* SSKJ.
14. *Elektronski odzadnji slovarj slovenskega jezika* OSSJ.
15. I. Pregelj, *Mlada Breda*, roman, <http://lit.ijs.si/mladabre.html>.

Povzetek

Statistična primerjava besed je podala očitna nesorazmerja pri končnicah, ki so izrazita pri razumevanju venetskih in starofrigijskih napisov s strani zahodnoevropskih jezikoslovcev, nekatera nesorazmerja pa so tudi glede na slovenske besede, zato je izvedena ustrežna analiza. Razlike so posledica skupin besed v slovarjih, ki tako pri predponah kot pri končnicah zajemajo množico sestavljenih besed, ki jih v obravnavanih predantičnih besedilih ni.

Slovenska besedila so pisana v knjižnem jeziku, predantični venetski, retijski in starofrigijskih napisi pa v različnih narečjih, zato je bilo treba ugotoviti povprečno stopnjo narečnosti v navedenih jezikih. Delež narečnih besed v obravnavanih predantičnih jezikih je več kot 60 %, delež knjižnih besed pa manj kot 25 %, zato bi morali za ustrezno uporabo končnic dovolj dobro poznati narečje v katerem je pisan posamezen napis. To pa zahteva posebno jezikovno študijo, saj so narečja v katerih so pisani navedeni predantični napisi jezikoslovcem še neznana.

Analiza je pokazala, da so celo pri dobrem razumevanju predantičnih napisov slovnične oblike, ki jih določajo končnice, močno vprašljive. Šele dovolj velika zanesljivost prevodov določa tudi ustrezno delitev zvezno pisanih besedil. To pa je osnova za ugotavljanje stopnje narečnosti in knjižnosti in šele pri dovolj veliki stopnji knjižnosti in večkrat ponovljenih knjižnih besedah, je možno zanesljiveje ugotavljati tudi slovnične oblike v izbranem jeziku razumevanja in s tem čase, sklone itd.